

EINE PEREGRINATION ZWISCHEN KLAUSENBURG UND FREIBURG: EIN ESSAY ÜBER DIE KOMPARATISTIK

O PEREGRINAȚIE ÎNTRE CLUJ ȘI FREIBURG: UN ESEU DESPRE COMPARATISTICĂ

Rudolf WINDISCH

Universitatea Rostock Germania

Abstarkt

Vasile Voia biete in seinem Buch *Comparatism și Germanistică* (București, 280 p.) eine Sammlung besonders reichhaltiger Überlegungen zur Literaturkritik, zur literarischen Rezeptionsgeschichte und der literarischen Philosophie an, zugleich auch Rückblicke und Deutungen, die thematisch engstens an die Verteidigung literarischer und philosophischer deutscher Werke gebunden sind. Zugleich verfolgt er ihre mögliche Übertragung auf das Rumänische indem er sich, wie im Titel angekündigt, für eine vergleichende Literaturkritik einsetzt, die sich ihm auf seinem Weg von Cluj, seinem Geburtsort in Siebenbürgen, nach Freiburg erschlossen hat. In Freiburg hatte er sich länger aufgehalten. Dem deutschen Leser, vor allem dem Kenner von Freiburg, erschließen sich Fragestellungen gerade aus der Feder eines Fremden, wenn Voia – wie in einem Spiel – wohlbekannte Themen der deutschen Literatur und auch besonders von Heidegger bestimmte grundlegende philosophisch-literarische Visionen entfesselt und damit eine Einladung zur Überprüfung – ja vielmehr noch zu einem „Vergleich“ – seiner fundierten Vision ausspricht.

Abstract

Vasile Voia oferă în cartea sa *Comparatism și Germanistica*¹ o culegere de reflecții deosebit de variate asupra criticii literare, a istoriei receptării și a filosofiei literare, precum și retrospective și interpretări ale unor analize tematic strâns legate de apogeul operelor literare și filosofice germane. Totodată urmărește posibila lor revărsare asupra operelor românești, angajându-se, așa cum se anunță deja în titlu, la o privire comparativă care i se destăinuie criticului literar pe drumul cutreierat de la Cluj locul său natal din Transilvania - la Freiburg, Germania, unde a avut parte de o ședere ceva mai îndelungată. Cîitorului german, îndeosebi cunoscătorului orașului Freiburg, i se arată chestiuni consacrate tocmai din condeiul unui străin, atunci când Voia dezlănțuie, ca într-un joc, teme bine cunoscute ale literaturii germane, viziuni filosofico-literare fundamentale determinate îndeosebi de Heidegger, lansând așadar o invitație la verificare, ba mai mult la "comparație" cu bine statornicita sa viziune. Pentru o mai bună reprezentare a complexității tematic, parțial grupată fie doar și aforistic, amintim mai întâi titlurile capitolelor, eterogene din punct de vedere tematic.

Schlüsselwörter: Peregrination, Essay, Komparatistik, Freiburg, Klausenburg

Cuvinte-cheie: peregrinație, eseu, comparatistica, Freiburg, Cluj-Napoca

De la istoria comparată a literaturii la "germanistica interculturală" (p. 5); Creație și originalitate în estetica literară a Europei Preromantice (p. 37); Heinrich von Ofterdingen, roman al

¹ Voia, Vasile. *Comparatism și Germanistică*. București: Ideea Europeană, 2008, 260 p; eseu acestuia a apărut în limba germană, cf. Windisch, Rudolf. „Eine Peregrination zwischen Klausenburg und Freiburg: Ein Essay über die Komparatistik“, în: *Klausenburg – Persönlichkeiten*. Studia Germanica Napocensis (Cluj-Napoca), vol. 2, 2010, pp. 221-245. ISSN 2066-3838.

trecerii și relevație a poeziei (p. 83); Idealul frumuseții la Hölderlin și Baudelaire (p. 147); Luther în românește (p. 175); "Misiunea existențială" a naratorului (p. 181); Etica responsabilității (p. 187); Faust și fenomenologia spiritului în interpretări filosofice contemporane (Ernst Bloch și Constantin Noica) (p. 195); Lucian Blaga în spațiul lingvistic și cultural german (p. 211); Ctitoria culturală românească de la Freiburg (p. 211); Seminarul de romanistică și catedra de limba română (p. 217); Lucian Blaga în spațiul lingvistic și cultural german (p. 221); Martin Heidegger: Proiectul filosofic și implicația politică (p. 235).

Cuprinsul arată varietatea temelor pe care Vasile Voia le abordează în limba română într-o tonalitate exigentă și stimulativă. Voia este profesor de literatură comparată și estetică la catedra de literatură comparată română și romanică a Facultății de Litere din Cluj-Napoca. Perspectiva sa trece de România și se îndreaptă spre literatura și filosofia germană, punând cuvintele cheie consemnate în titlul volumului în armonie măreață. Ar fi greșit să așezăm legătura lui Vasile Voia cu germana doar pe seama activității sale ca lector de română la Freiburg, între anii 1995-1997: acesta studiasse deja în 1970-1972 ca bursier Humboldt la Fritz Martini în Stuttgart, unde se pare că a dobândit bagajul de cunoștințe pentru metodică interpretării literare prevalente atunci în Germania. Tocmai din perspectiva sa românească, supusă cu precădere influenței franceze, la fel ca cea a multor concetățeni ai săi, privirea în literatura germană și în hermeneutica literară cultivată aici i-a permis accesarea la reflecția literară romano-franceză și germană în același timp. Acum este greu de spus – un vechi topos – în ce măsură interpretul a reușit să pătrundă în "spiritul" acelei limbi străine, care urmează a fi "comparate". Fiecărui traducător, nu doar interpretului de literatură, îi este cunoscut acest lucru. Vasile Voia nu se împăunează cu penele altuia, ci dimpotrivă, arată într-o frumoasă analiză despre "Lucian Blaga în spațiul lingvistic și cultural german" – un mare scriitor și filosof rămas din păcate necunoscut în Germania – în ce măsură empatia vizavi de o cultură străină poate reprezenta premisa determinării estetico-literare a regiunii autohtone, sub ce formă – intenționat sau nu – poate avea efecte pozitive asupra propriei creații. Vom aborda doar o parte a articolelor, începând cu capitoul dedicat românului originar din Transilvania, lui Lucian Blaga (1895-1961): "De la istoria comparată a literaturii, la germanistica interculturală." (p. 5)

Voia se întreabă aici ce este o "germanistică interculturală" și în ce măsură a fost ea născocită drept o nouă paradigmă cu intenție salvatoare în favoarea germanisticii. Pentru un profan în materia teoriei literaturii explicația complinitoare nu poate fi pătrunsă ușor datorită argumentării sale compacte: și anume, dacă literatura comparată s-ar constitui ca fiind cea de-a patra disciplină a științei literaturii, acest lucru ar însemna că ar avea în față întregul domeniu care include literatura națională sau literaturile particulare, precum și literatura universală ca totalitate cuprinzătoare – realmente o "totalitate cuprinzătoare", însă un teren puțin transparent. Potrivit lui Voia literatura comparată, ca domeniu al științei literaturii, cercetează, prin urmare, aspectul particular al fenomenelor literar-spirituale, nu doar privindu-le izolat sau în grup, ci raportând fenomenele literare dintr-o anumită sferă națională la fenomene analoge dintr-o altă sferă națională sau din mai multe; așadar, ea ar determina astfel modalitățile generale ale raporturilor internaționale. În măsura în care ar adopta un punct de vedere supranațional, acest lucru ar însemna că analizează un domeniu în care se aliază limbi, culturi și literaturi în modul cel mai diferit, în orice caz, întotdeauna dincolo de privirea doar a unei singure culturi sau literaturi² – ceea ce însemnă literatură ca oglindire a fenomenelor naționale și sociale și integrarea acestora în analiza științifică literară. Un principiu măreț, poate mult prea nobil, care – dacă a fost intenționat în acest fel – ar suprasolicita oare cercetarea literaturii înțeleasă estetic ca fiind "fără valori"?

Indubitabil Voia amintește aici de principiile de bază ale unei discipline comparate, cu toate acestea într-o formă prea compactă, care ar fi prea puțin potrivită pentru o "introducere" academică în această disciplină – nefiind nici obiectivul lui Voia din perspectiva sa inovatoare. În continuare Voia se îndreaptă spre enumerarea faptelor istorice atunci când reiterează procesul lung și laborios

² *ibd.*, p. 5

al introducerii comparatisticii în știința literară germană, care nu s-a încheiat definitiv nici până azi – dată fiind așa-zisa rezistență a germanisticii la fenomenul comparatist; Voia este răspunzător pentru critica preconizabilă a acestei aprecieri, venită din condei german. În cadrul romanisticii Voia nu vede probleme pentru comparatistica literară (nici pentru cea germană?). Marcăm unele popasuri ale acestui lung drum, pe care îl reconstituie Voia³, luând în considerație și lucrările relevante.⁴ Aici Voia se dovedește a fi un bun cunoscător a istoriei literaturii și a lingvisticii germane, chiar dacă expune nume puțin cunoscute în zilele noastre, însă cu rol deosebit pentru teoria timpurie a literaturii în Germania, în disputa cu marele Johann Christoph Gottsched: Daniel Georg Morhof (1682, *Unterricht von der Teutschen Sprache und Poesie*), care excelează ca întemeietor al istoriei literare generale, cu vaste cunoștințe despre literatura olandeză, franceză, spaniolă, italiană și engleză, pe care Morhof – potrivit lui Voia – le-ar fi văzut în comparație cu cea germană; sau Johann Jacob Bodmer (*Critische Betrachtungen über die poetischen Gemälde der Dichter*, 1741; traducătorul lui Homer, John Milton, prieten al literaturii engleze; adversar al modelului francez privilegiat de Gottsched; contra venerației antichității, pro evul mediu european și astfel precursor al romantismului; cu percepția potrivit căreia fiecare națiune ar avea caracterul ei propriu și felul ei particular de a vorbi); în continuare Voia amintește de Johannes Elias Schlegel, care ar fi compus la îndemnul lui Gottsched o *Vergleichung Shakespeares und Andreas Gyph[iu]s* (comparația lui Shakespeare și Andreas Gyph[iu]s), 1741 (și a devenit însemnat pentru discursul literar-estetic despre mentorul său Gottsched și oponentii săi Bodmer și Johann Jakob Breitinger). Odată cu lucrarea lui Elias Schlegel, în viziunea lui Voia, a luat naștere critica shakespeariană (în special cu lucrarea lui Schlegel: *William Shakespeare: Dramatische Werke*, 9 Bde., 1797-1810) și comparatistica în Germania. Dezvoltarea sa trebuie privită în strânsă legătură cu nașterea națiunilor.

Într-o manieră realmente structuralistă Voia definește națiunea drept premisă a unei posibile comparatistici literare, în lumina în care, pe de altă parte, națiunea se determină prin disociere față de alte națiuni.⁵ Voia amintește de substituirea teoriilor despre „frumos”,enerate din Antichitate până în sec. al XVIII-lea. Drept criteriu estetic, de acum înainte, capătă valabilitate doar stabilirea caracteristicilor naționale ale unei literaturi – desigur în Germania privirea peste marginea națională se datorează tocmai mișcării formate în această țară „Furtună și Avânt” (chiar dacă Voia nu poate vorbi pe larg despre motivația aflată la baza acestui „Avânt”). Neîndoielnic este faptul că o importanță decisivă pentru continuarea dezvoltării comparatisticii îi revine, în argumentarea lui Voia, receptării lui Shakespeare pe continent: cel târziu cu reprezentarea epocală a lui Gundolf (*Shakespeare und der deutsche Geist*, 1911), comparatisticii i s-a acordat, potrivit principiilor schițate aici de Voia, respectul cuvenit chiar și în Germania.

O comparatistică concepută în așa fel, inconștientă încă de propria sa orientare, presupunea o fundamentare instituțională. Voia amintește de nașterea noilor filologii care începură a se bucura de interes în universitățile germane, realizând, printre altele, o trimitere meritorie la Johann Gottfried Herder și la accentul pus de acesta pe națiune și cultură, precum și la tratatul său fundamental pentru continuarea dezvoltării filosofiei limbajului, *Abhandlung über den Ursprung der Sprache*, 1772 (pe lângă Herder ne îngăduim să-l menționăm pe napolitanul cu ceva mai în vârstă, Giambattista Vico, cu lucrarea sa *Scienza Nuova*, prima ediție apărută în 1725, și îndărătnica sa teză despre originea limbii, precum și separarea științelor naturii de științele culturale, de mare importanță pentru cercetarea europeană).

Trecerea în revistă⁶ a împrejurărilor întinse în timp ale comparatisticii, cutreieră drumul de la Gotthold Ephraim Lessing (*Nathan der Weise*, 1779), la August Wilhelm Schlegel, Mme de Staël (*De l'Allemagne*, 1810/1813) până la conceptul goethean de "Weltliteratur"⁷, care fusese de fapt

³ *ibid.*, p. 6 sqs.

⁴ *ibid.*, p. 6

⁵ *ibid.*, p. 6

⁶ *ibid.*, p. 8 sqs.

⁷ Windisch, Rudolf. "Goethes Faust ins Rumänische gedolmetscht", în: Bochmann, Klaus / Dumbrava, Vasile (edd.). *Das Regionale in der rumänischen Kultur*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2006, pp. 133-144.

instituit mai întâi de Christoph Martin Wieland (Goethe 1827: "Literatura națională nu mai are multe de spus, a sosit timpul epocii literaturii universale"). Voia integrează în conspectul său (p.14) și contribuții non-germane, precum volumul lui H. Macaulay Posnett, *Comparative Literature* (1886). Un capitol deosebit, l-am putea denumi chiar 'fantastic', reprezintă lucrarea unui Hugo Meltzl, care în a doua jumătate a secolului al IX-lea era activ în Clujul poliglot din Transilvania (maghiară, română, germană): potrivit lui Voia și a contribuțiilor lui Horst Fassel⁸, plurilingvul Meltzl a înființat în 1877 prima revistă de literatură comparată din lume⁹, – cu titlul în limba maghiară – cu scopul unei comparații literare. Se pare că aceasta ar fi rămas în mare măsură necunoscută – cu excepția volumului lui Dyserinck¹⁰ amintit de Voia (p. 27). Revista cu titlul *Acta Comparationis Litterarum Universalium*, dedicată altor 12 literaturi respectiv limbi universale își încetează apariția încă în 1888. În mod evident, așa cum descrie Voia, comparatistica a făcut progrese rapide în Franța, SUA și Canada, fără să-l fi recunoscut defel pe Meltzl, versat în limbă și literatură, drept făuritorul timpuriu al comparatisticii (literare).

Riguroasa extindere a unei comparatistici literare asupra 12 limbi – neclar rămâne însă câștigul de cunoaștere vizat prin comparație – amintește din unghiul istoriei științelor limbajului (Vasile Voia nu era obligat defel la această previziune) de o gramatică generală comparativă expusă deja în secolul al XVII-lea în temeiul (tuturor) limbilor cunoscute în acea vreme. Ne gândim la *Grammaire Générale et Raisonnée de Port Royale*¹¹ (Paris, 1660) a celor doi teologi A. Arnauld und C. Lancelot. Cu toate acestea ambii aveau la îndemână 'doar' cinci limbi – ebraica, greaca, latina, franceza și spaniola – pentru comparația gramaticală a limbilor, în baza cărora încercară să justifice o structură logică particulară, comună tuturor limbilor. Desigur, analiza întrebării legate de măsura în care această gramatică ar fi putut contribui în mod probabil la dezvoltarea unei teorii generale a limbajului, nu este oportună în acest loc. Cel puțin aducerea în discuție a limbii ebraice ar fi putut trezi suspiciunea unei teze asupra originii limbii, fondate în continuare pe teocentrism, care însă nu putea fi pusă în acord cu intenția unei expunerii logice.

În continuarea expunerii lui Voia se ia în calcul, potrivit trimerii făcute la o introducere a lui Peter V. Zima¹², extinderea metodicii inițiale pur literare, cât timp pe viitor se pretinde integrarea altor discipline sociale. Potrivit lui Zima "nu s-a pus problema esențială cu privire la potențialul teoretic-științific al comparatisticii și al poziției sale în ansamblul științelor sociale; s-a ignorat faptul că și literatura comparată, asemeni sociologiei comparate, politologiei comparate sau științei comparate a educației este prin excelență o știință a dialogului, a reflecției și a convingerii."¹³ Justificarea, potrivit căreia literatura comparată, ținând cont de o cercetare atât de profundă, și-ar mai putea găsi până la urmă a sa *differentia specifica* trebuie să o înainteze însăși susținătorii acestui mod de abordare.

Se merită să mai stăruim asupra unor puncte descrise detaliat de Voia, referitoare la traiectoria de dezvoltare a comparatisticii. Acesta amintește, spre exemplu, istoria limbii franceze a lui Karl Voßler¹⁴, puțin abordată în ziua de azi, sau istoricul literar Victor Klemperer, aducându-i în lumină observația făcută în 1930: "(...) Germanii se ocupă de acum înainte [cu referire la perioada interbelică] cu literatura universală" (Voia se referă la *Literatura franceză de la Napoleon până în*

⁸ A se compara în acest volum Bochmann / Dumbrava: Fassel, Horst. "Hugo Meltzl: Literatur als weltbewegende Größe und was aus hochfliegenden Plänen geworden ist", p. 103 sqs.

⁹ A se compara Voia, *op.cit.*, p. 14; respectiv Fassel, Horst (ed.). *Acta comparationis*. Cluj-Napoca, Institutul german al Universității Babeș-Bolyai / Tübingen, Institut für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, 2002.

¹⁰ Dyserinck, Hugo. *Komparatistik. Eine Einführung*. (a III-a ediție) Bonn: Bouvier, 1991.

¹¹ Arnauld, Antoine / Lancelot, Claude. *Grammaire Générale et Raisonnée de Port Royal*. Paris, 1660.

¹² Zima, Peter V. *Komparatistik. Eine Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft*. Tübingen: Francke, 1992.

¹³ Citat după Voia, *op.cit.*, p. 17.

¹⁴ Voßler, Karl. *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung*. 1913; începând cu a II-a ediție 1929 modificată în: *Frankreichs Kultur und Sprache*.

*prezent*¹⁵ de Klemperer). Ambii, Voßler și Klemperer, precum amintește Voia, s-au remarcat în calitatea lor de romaniști printr-o strânsă familiaritate cu limbile literare romanice. S-ar putea spune că practicau comparatistica pe două niveluri, odată în interiorul vastei lumi culturale romanice, după care – mai mult sau mai puțin explicit – luând în considerație metodologia literară marcată din perspectivă germanistică. Dorim să facem o completare legată de acel Voßler prezentat de Voia, subliniind că acesta nu a înlocuit doar lingvistica pozitivistă a secolului al IX-lea – curentul neogramatic – prin lingvistica idealistă pe care i-a transmis-o Benedetto Croce (*L'Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*, 1902) în cadrul romanticismului (a se compara *achitarea aspră* a pozitivismului în scrierea programatică din 1904: *Pozitivismul și Idealismul în lingvistică*). Ba mai mult, Voßler a încercat în lucrarea menționată de Voia (precum s-a tematizat deja în titlul primei ediții) să explicitizeze dezvoltarea limbajului (scris) francez drept oglindire a întâmplărilor social-politice în spațiu și timp.

Oare nu anticipase cumva Voßler prin interferența limbii *în opoziție* cu societatea și prin contribuțiile sale la evaluarea estetică și istorico-lingvistică a celor mai importante literaturi romanice (după cea franceză și cea spaniolă și italiană) – fie și într-o oarecare amploare – metoda comparată interdisciplinară proclamată de Zima? Nu a corespuns conexiunea factorilor lingvistico-sociali urmărită de Voßler cu extinderea tematico-metodică a comparatismului? Mai simplu formulat: la ce metodologie putea apela Voßler în romanistică dacă nu la 'comparație' inclusiv a limbii și a societății, pentru a nu elabora doar un catalog al temelor și genurilor literare, ci pentru a putea evidenția specificul limbilor literare romanice?

Voia îl citează pe urmă (p. 17) pe Julius Petersen (germanist, 1920-1944 profesor la Universitatea Berlin, așadar până în 'timpurile noi'), potrivit afirmației sale comparatistica germană interbelică a excelat mai degrabă prin pasivitate în ceea ce privește apropierea popoarelor cu scopul înțelegerii pașnice. Rămâne deschis – chiar și în reprezentarea lui Voia – cum ajunge Petersen la desconsiderația sa. Potrivit lui Voia, Petersen ar fi cuvântat deja în 1972 la "Ziua Filologilor Germani" în Göttingen pe tema "Istoria literară națională sau comparativă". Se poate înțelege că din alternativa formulată provocativ se subînțelege întorsătura programatică devenită realmente necesară a comparatisticii (germane), respectiv, cea de a privi și peste granițele naționale.

Totuși, oare în care literatură contemporană, de limbă străină, s-ar fi putut simți acasă germanistul acelor zile, în opoziție cu romaniștii menționați? Privirea germanisticii asupra insulelor lingvistice germane, situate în afara granițelor naționale ale Germaniei, precum în America de Sud, în Ungaria sau în România – indiferent dacă este vorba de orientare literară, lingvistică sau istoriografică – nu corespundea, de fapt, cu noua metodică comparativă vizată, ci era dedicată mai degrabă descrierii cumulative, care amenința să derapeze după 1933 mult prea evident în glorificarea unei "germanități a frontierelor și a străinătății" ideologic împovărate – oare nu s-ar putea spune aici că Petersen, prin articolul său citat de Voia despre "Dorul față de cel de-al Treilea Reich în limbă și poezie germană"¹⁶ bătuse tocmai acest drum? Desigur romaniștii Voßler sau Klemperer, menționați de Voia, nu puteau îndeplini ei înșiși pretențiile impuse de noua comparatistică în legătură cu disciplina lor; și nici romanistica – în ciuda viziunii sale asupra unei lumi libere, romanice nu era marcată nicidecum de ademenirile respectiv represaliile naziștilor. Soarta mării romaniste Elisabeth Richter din cercul 'colegilor' săi vienezi este un exemplu înfiorător pentru noua aliniere științifico-politică a disciplinei, de verificat la Frank-Rutger Hausmann, pe care Voia îl menționează în mod repetat.¹⁷ Desigur nici Petersen nu putea anticipa această evoluție în Germania anilor 1927. În această măsură critica sa (citată de Voia p. 18) la declinul pozitivismului, care pentru viața spirituală germană însemnase "constrângerea mecanică a gândirii" era indubitabil

¹⁵ Klemperer, Viktor. *Die französische Literatur von Napoleon bis zur Gegenwart*. 3 vol., Leipzig- Berlin: Teubner, 1925-1931.

¹⁶ În: *Dichtung und Volkstum*, vol. 35, 1934, pp. 18-40, pp. 145-182.

¹⁷ Spre exemplu cu volumul: „*Deutsche Geisteswissenschaft*” im Zweiten Weltkrieg. Die „*Aktion Ritterbusch*” (1940-1945). Dresden-München, ³2007; id.: *Vom Strudel der Ereignisse verschlungen. Deutsche Romanistik im 'Dritten Reich'*. Frankfurt/M., ²2008.

îndreptăţită. Totuşi, ar fi fost benefic de ştiut la ce formă de pozitivism se gândea Pertersen prin critica sa. S-a referit oare acesta la lăcomia oarbă de cunoaştere a certitudinilor disciplinelor filologice individuale, aşa cum se vehiculase în gramaticile istorice ale limbilor uzuale, în care era enumerată 'viaţa limbii' precum şi valorile sale transmise în literatură, fără relaţie cu viaţa socială a vorbitorilor respectivei limbi?

Ne permitem să amintim din nou de Voßler, care prezentase acest neajuns în polemica sa pe tema filologiei secolului al XIX-lea – precum menţionasem deja – din perspectiva sa idealistă; numai că Voßler nu putea, sau nu voia, să lămurească din ce cauză culegerea imensă de material a neo-gramaticienilor din Leipzig ar fi trebuit să primească ştampila devalorizantă 'pozitivist'. Ei nu susţineau niciodată intenţia a de a înfăţişa, dincolo de faptele pure, alt ceva decât dezvoltarea limbilor indogermanice sub forma gramaticilor istorice.

Aşadar rămâne în picioare ceea ce stabiliseră Voßler şi Klemperer, cei doi romanişti orientaţi spre literatura frumoasă: "Noi nu vrem să fim pozitivişti."¹⁸ Şi în acest fel se persistă la critica opţională la pozitivism, a cărui intervenţie pentru o lucrare asigurată empiric ar trebui să rămână în continuare de nelipsit. De la disciplinele individuale se cere acum justificarea, potrivit căreia ele ar putea contribui la funcţionarea unei literaturi naţionale mai mari sau a unei istorii culturale care transbordă literaturile naţionale, dincolo de enumerarea pură a faptelor, pur şi simplu prin implicarea acestora. La fel, şi în acest scop este necesar un anumit grad de 'pozitivism', respectiv competenţa în limba străină şi astfel pătrunderea în lumea spirituală devenită istorică. Voia a creionat bine informat – *sine studio et ira* – drumul sinuos al contribuţiei germane, din perspectiva unui observator iniţiat. Trimiterea la Petersen invită la o ultimă observaţie: Petersen ar fi adăugat ştiinţelor literare germane în procesul lor de dezvoltare în *littérature générale*, atât cercetarea tematică cât şi istoria motivelor şi în loc de a urmări "influenţa reciprocă" ar fi considerat că pe viitor ar fi importantă "căutarea legăturii interioare a dezvoltării lor paralele, legate prin soartă" – desigur acest lucru este greu de înţeles ca schemă programatică, sau avea oare germanistul o presimţire legată de spiritul ameninţător al timpului în Germania? Cu această perspectivă îl întâmpină Voia pe Kurt Wais, pe care, în calitate de comparatist literar îl cunoscuse personal, şi care din 1934 până în 1960 predase ştiinţe literare romanice la Tübingen. Din cercetarea lui Wais despre "Spiritul timpului şi spiritul popular în istoria comparată a literaturii" (1934, citat de Voia p. 20), nu se poate nicidecum remarca încă, retorspectiv pe anul 1934, orientarea pe care o va lua ştiinţa comparatistă germană – indiferent dacă este vorba de cea romanistă sau germanistă; Voia explicitează în maniera lui Wais "spiritul popular" ca fiind 'adevărata sursă a poeziei autentice', care ar fi proprie fiecărui popor şi ar rămâne neschimbabilă şi incomparabilă. Aşa cum subliniază Voia, Wais "subordonează oarecum comparatismul filologilor naţionale şi face din el o simplă 'ştiinţă ajutătoare'".

Oare nu se creionează pentru Voia din această subordonare îngrădită, tocmai acea orientare naţională? Fără îndoială că noi suntem feriţi azi, "datorită harului de a ne fi născut târziu" (fostul Cancelar Federal Helmut Kohl) de orice atac politic, putând anticipa oarecum drumul viitorului – sau mă înşel? Ne permitem în acest loc o scurtă paranteză investigativă de natură filologică: a atins oare Voia din perspectivă translatorică, prin acel "spirit popular" românesc, exact spiritul popular pe care îl vizează Wais în mod indubitabil? În orice caz, după război, Kurt Wais a reanimat afilierea cu comparatistica – 'revenind' la aceasta în cadrul unei conferinţe la Universitatea din Tübingen, în 1950. Contribuţiile la conferinţă au fost editate în 1958, în al doilea volum intitulat "Chestiuni de cercetare a istoriei literare comparate", acesta urmând a fi reeditat de Hösle/ Janik/ Theile.¹⁹

Pentru elucidare: comparatistul Wais se arată mai presus de orice suspiciune a unei închinări asidue în faţa acestui 'spirit'. Oare distanţarea invocată nu se datorează puterii sale de caracter, erudiţiei sale ieşite din comun şi empatiei sale faţă de *esprit*-ul marilor literaturi universale şi a

¹⁸ Citat din Hausmann, F.-R. "Victor Klemperers Briefwechsel mit Karl Vossler", în: *Lendemains*, Freiburg: narr/francke/attempto, Nr. 82/83, 1996, pp. 54-63.

¹⁹ Hösle, Johannes /Janik, Dieter/Theile, Wolfgang (edd.). *Europäische Literatur im Vergleich. Gesammelte Aufsätze*. Tübingen: Niemeyer, 1983.

literaturilor romanice? Dacă la catedră se găseau articole cu mențiunea "de pe câmp" (o parafrază absurdă și tabuizantă, asemenea *Lingua Tertii Imperii* a lui Klemperer, a câmpurilor de moarte ale războiului), în volumele accesibile din acei ani, marcate cu data anilor 1940, precum la Kurt Wais, așa nu dorea nici unul dintre noi, studenți la Tübingen ai anilor 'antiautoritari' 1960, să derive de aici o asociere cu o ideologie nazistă. Cu toate acestea la Tübingen mai exista 'un dulap cu otravă', cu unele din cele mai năprasnice mântuiești ale 'vremurilor de o mie de ani' extrase din biblioteca de la Tübingen, desigur la ordinul autorității de ocupare franceză. Așadar Voia a rămas scutit de la trimiteri la acest aspect al trecutului prin persoana marelui romanist Wais sau de la încercări reușite sau nereușite de a depăși trecutul german. În acest context Voia s-a încumetat să zugrăvească dezbateră aprinsă dusă timp de mai mulți ani în Freiburg cu privire la poziția lui Heidegger vizavi de ideologia nazistă în timpul rectoratului său, pășind pe un teren care nu ține în mod obligatoriu de specializarea unui comparatist (român).²⁰

Din caracterizarea lui Voia a făcută filologului din Tübingen se poate conchide faptul, potrivit căruia comparatistica germană, prin contribuția lui Kurt Wais "Probleme de cercetare a istoriei literare comparate" câștigase după război, 1950/1958, pentru romanistica germană legătura cu cercetarea internațională. Voia îl introduce în acest context și pe Erich Auerbach (de asemenea romanist, care s-a adăpostit în timpul perioadei naziste în Turcia) prin frumosul său tratat asupra principiului de *Mimesis* (1948). Auerbach mai este rareori amintit în introducerile romaniste din zilele de azi.

Conspectul succint prezentat de Voia poate fi înțeles ca un elogiu adus cercetării germane postbelice, în cadrul căruia el nu uită să amintească de *Opus Magnum* al fostului profesor din Bonn, Ernst Robert Curtius, obligatoriu până în anii 1970 pentru multe generații de studenți germani cu monumentală sa *Literatură Latină și Evul Mediu European* (1948, 1993¹¹). Merită continuată urmărirea reprezentării numelor și faptelor, însă și a succeselor acestora, pe care Voia o întreprinde cu multă înțelegere vizavi de capriciile cercetării comparatiste germane. Tocmai perspectiva unui specialist străin promite unui inițiat împotmolit în propria *causa* o pătrundere nouă și surprinzătoare.

Poate cea mai frumoasă contribuție la schimbul îndelungat al filologilor, filosofilor și a interesaiților de cultura germano-română ne prezintă Voia prin contribuția sa la "Lucian Blaga în spațiul lingvistic și cultural german" (p. 221 sqs.). Am putea porni mai întâi de la faptul că numele însemnatului filosof și poet transilvănean ar fi dobândit un nivel de cunoaștere – fie acesta chiar și restrâns – și peste cercul modest de specialiști din Germania. Din păcate acest lucru nu este valabil. Pentru început Voia amintește de cernăuțeanul Georg Drozdowski (1899 Cernăuți - 1987 Klagenfurt), care a excelat, pe lângă o serie de alți literați româno-germani, prin traducerea unui număr mai mare de poezii blagiene. Numele Drozdowski oferă aici pentru Voia un reper pentru a aminti de viața culturală în limba ebraică și germană din regiunea estică – pe lângă Galiția – domeniu al coroanei regale a Monarhiei Habsburgice, respectiv de Bucovina. Drozdowski aparținea, ca singură persoană fără origini ebraice, de acel grup de poeți iluștri din centrul de cultură cernăuțean (azi ține de Ucraina), în jurul lui Alfred Margul-Sperber, Moses Rosenkranz, Paul Celan, Rose Ausländer, Alfred Kittner etc. Acești poeți și jurnaliști au influențat semnificativ încă în perioada interbelică, parțial și după război, viața literară în orașul multilingv, administrat anterior de români (legat de istoria vieții culturale cernăuțene a se compara Corbea-Hoișie²¹). Doar cei mai puțini dintre ei, potrivit lui Rose Ausländer, Paul Celan sau Edith Silbermann au reușit după război, încă în timpul vieții, să se impună respectiv să dobândească în noua lor patrie un renume mondial, precum Paul Celan. Moses Rosenkranz, unul din cei mai vârstnici dintre foștii cernăuțeni, a obținut această recunoaștere abia cu scurt timp înainte de moarte (2003), în cel de-al 100-lea an de viață,

²⁰ A se compara Voia, *op. cit.*, p. 235 sqs. „Martin Heidegger: Philosophischer Entwurf und Politische Verquickung”.

²¹ Corbea-Hoiș, Andrei. *Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)-Europa*. Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 2003.

pentru romanul său *Copilărie, fragment al unei biografii*.²² Vasta sa operă poetică (nepublicată) nu a avut parte de rezonanță.

Voia a reeditat în 2003 volumul bilingv de poezii blagiene a lui Drozdowski, elaborat încă în 1963 în Freiburg, în colaborare cu *Biblioteca Română* și Seminarul de Romanistică a universității. În privința răspândirii poeziei blagiene în Germania, va trebui să estompăm orice speranță. Chiar și acest volum a întâmpinat o propagare restrânsă în Germania, la fel ca ediția din 1980 procurată de Ruth Herrfurth, cu o multitudine de poezii blagiene în traducere proprie precum și cu alte contribuții din cercul poeților și autorilor româno-germani. Poate acest volum găsea în fosta RDG un mai mare ecou, datorită politicii culturale ghidate de interesul vizavi de cultura unui alt stat înfrățit – însă acest lucru nu dăuna literaturii înseși. În Germania de dincolo de graniță acest volum nu era disponibil: *Soarta poeziei*, ca și cea a *adevărului*, este una dificilă.

Cu toată recunoștința față de propriile traduceri ale lui Herrfurth din volumul menționat, nici această ediție nu oferă întregul ciclu de poezii blagiene. Însă recepția în Germania nu eșuase din acest motiv, ci pur și simplu din lipsa de interes respectiv datorită cunoștințelor insuficiente de limba română ale unui grup țintă (imaginar) în Germania. Majoritatea traducerilor menționate – precum accentuează Voia și așa cum rezultă din lectura spontană – pot fi evaluate ca fiind congeniale.²³ Pentru a întări cele afirmate, Voia îl citează pe germanistul bucureștean George Guțu (Voia, p. 221, 281), care considerase în legătură cu rezultatele lui Drozdowski și scena literară germană din Europa de Sud-Est că Bucovina (țara Fagilor), mai mult decât Transilvania și Banatul, devenise un 'conglomerat' pentru munca traductologică româno-germană și pentru grațiozitatea acelei generații de poeți. Ne punem întrebarea aici dacă acest punct putea oare să ofere o garanție în privința trezirii interesului unui public german vizavi de poetul din România, de a-l introduce în circuitul literar german, ținându-se cont în același timp și de obiectivele tehnice ale editurii? Considerăm oportună amintirea de către recenzent, în ceea ce privește lectura lui Blaga, a poetului, autorului și muzicianului Wolf von Aichelburg (dec. 1994), reprezentat în volumul lui Herrfurth printr-o serie de traduceri. Traducerile poeziilor blagiene în limba germană, efectuate de von Aichelburg, pot fi considerate, potrivit aprecierii lui Voia, unele dintre cele mai reușite transpuneri.

Wolf von Aichelburg îi amintește autorului acestui eseu de întâlnirile personale din Freiburg cu acest mare poet și traducător, precum și cu Andreas Birkner și Georg Scherg. Soția mea Renate Windisch-Middendorf a întreținut aceste contacte. Noi doi am avut ocazia să fim considerați aproape ca 'de-ai lor', după ce constataseră că noi, în calitate de cetățeni federali imparțiali, eram lectori DAAD de limbă germană între anii 1972-1974 la Cluj-Napoca, perioadă în care aveam ocazia de a pătrunde nu doar în obiceiuri naționale cotidiene. Ne-a impresionat de fiecare dată calmul suveran și vesel, care permitea unor persoane, care deja atunci erau trecuți de vârsta de șaptezeci de ani, ca tocmai anii grei petrecuți în România să îi ajute să pună pe hârtie cele mai frumoase pagini, ceea ce le-a asigurat supraviețuirea ca scriitori în Germania. Povestea condamnării lor în 1959, împreună cu Hans Bergel și Harald Siegmund, în fața unui Tribunal Militar din Brașov, "a grupului de conspiratori care puneau statul în pericol" și detenția de mai mulți ani, care urmasă, țin între timp de trecutul îndepărtat.

De neuitat rămâne autointerogarea glumeață și malițioasă a lui Andreas Birkner, care se minuna cum poate fi invocată povestirea "scroafa cu cei șapte porci" în fața Tribunalului drept dovadă pentru disprețuirea Uniunii Sovietice și a aliaților acesteia, ceea ce i-a pricinuit lui (precum și altor colegi scriitori, datorită altor 'nelegiuiri') nu mai puțin de 25 de ani de muncă silnică: "Titlul ar fi putut face aluzie la fel de bine și la Transilvania (Siebenbürgen), la lupul și cei șapte iezi sau la cei șapte pitici, însă nu, în loc trebuia să fie marea Uniune Sovietică cu sateliții săi [...]. Eu nu mai pot scrie. Trebuia totuși să fi putut scrie o dată în Transilvania, altfel judecătorul de război nu m-ar

²² Rosenkranz, Moses. *Kindheit, Fragment einer Biographie*. Aachen: Rimbaud, 2001.

²³ A se compara Voia, *op. cit.*, p. 226; Windisch, Rudolf. "Tristețe Metafizică. Gedichte von Lucian Blaga in deutscher Übersetzung", în: Gil, Albert/ Osthus, Dietmar/ Polzin-Haumann, Claudia (edd.): *Romanische Sprachwissenschaft. Zeugnisse für Vielfalt und Profil eines Faches. Festschrift für Christian Schmitt zum 60. Geburtstag*. Frankfurt/M. : Peter Lang, 2004, pp. 537-561.

fi pus la închisoare ca pe unul dintre cei mai periculoși pirotehnicieni, ai căror metafore formate din cele mai mici particule gramaticale și din cea mai turtită sintaxă s-ar fi putut îmbina într-un dispozitiv de incendiere, care la rândul său ar fi putut genera explozia unui stat".²⁴

Desigur Vasile Voia nu avea posibilitatea – și în calitate de filolog – nici măcar un prilej în sensul de a urmări asemenea povestiri romanești și istorisiri trăite din unghi germanistic, chiar dacă le-ar fi putut conștientiza. Integrarea acestora ne pare a fi reprezentată aici sub aspectul drumurilor intersectate din România-Freiburg, ca o amintire somativă la trecut. Cu deosebită empatie conturează Voia (p. 222) starea lui Drozdowski (care nu devenise cunoscut în țara sa adoptivă Austria, dar nici în România; La Cernăuți se găsește un monument comemorativ al său) care avea sentimentul că vechea Austrie s-a pierdut în "cel mai bun și frumos sens" și continuase a fi din nou în perioada interbelică. În mod probabil Drozdowski a rețrăit transfigurarea târzie a acestui spațiu cultural al Dublei Monarhii împărătești și crăiești ca ficțiune a unui timp demult scufundat, în metropola pașnică, multiculturală și multilingvă Cernăuți. Cu toate acestea declinul istoric era, oricât de mare ar fi nostalgia târzie, cu atât mai bogat în pierderi și atât mai dureros.

Se poate adăuga întrebarea – împodobită retoric – (însă Voia nu face acest lucru), în ce măsura Austria veche, fie doar ca ficțiune literară, ar mai putea juca un rol în România de azi. Această chestiune se pune în legătură cu romanul *Asediul Vienei* apărut în 2007, al scriitorului român Horia Ursu. Horia Ursu crede că mai poate percepe la cetățenii familiarizați cu istoria Transilvaniei în orașelele mai vechi ale fostului Mare Principat habsburgic, în mod inconștient, un răsunet al acelor timpuri cufundate, o amintire la Viena de odinioară, puternică din punct de vedere cultural, ceea ce a revenit azi în apropiere tangibilă. Desigur Horia Ursu nu visează împreună cu protagoniștii săi la o restaurație a timpurilor trecute. El însufletește prin nenumăratele creaturi deosebit de scurile, nuanțate de coloritul local, amintirea la un spațiu multicultural, româno-maghiaro-german. Nu ar trebui oare făcută accesibilă această reanimare literară romanticizată din condeiul unui literat român din Transilvania și unui public german, însă cel puțin austriac? Cum se repetă totuși problematica la medierea tematicii literare!

Cu toate acestea, în ceea ce privește propagarea literaturii române în Germania se pot menționa și exemple menite a îmbărbăta, precum în cazul unui roman menționat de Voia (p. 223) *De două mii de ani. Roman* a scriitorului român Mihail Sebastian (care a decedat în 1945 la București, în urma unui accident auto rămas neclarificat).²⁵ Răspândirea romanului în limba germană se datorează în primul rând activității aprige a traducătorului Daniel Rhein (care este elogiat în mod excepțional de Voia p. 233 pentru nenumăratele sale traduceri din limba română) și a activității editurii Igel din Paderborn (în colaborare cu Editura Fundației Culturale Române din București).

Problema esențială legată de accesul la Blaga și la alți scriitori români, ai căror lucrări ar fi meritat recunoaștere în Germania, nu poate fi întâmpinată, precum am accentuat de mai multe ori, de traducere, fie aceasta chiar și 'congenială'. Poate tocmai acum, cel târziu cu data de 10 decembrie 2009, va reuși reanimarea interesului pentru literaturii români, întrucât premiul Nobel pentru literatură a fost acordat unei autoare de limbă germană, născută în România. Conaționalului său din exil (Voia, p. 228), Horia Stamatu (dec. 1989), una dintre personalitățile marcante din mediul românesc din Freiburg, care abordase teme literar-filosofice imediat după război, Voia îi dedică un gând omagial. Voia integrează în evaluarea sa una dintre biografiile lui Titu Popescu²⁶, în care Stamatu este caracterizat ca un "poet solitar și 'quasianonim'". Așadar Stamatu a împărțit soarta exilaților atunci când în noua sa patrie, în care a găsit un loc de muncă mai întâi ca lector de română sub papa literaturii romaniste a vremii, Hugo Friedrich, la seminarul de romanistică, fiind recunoscut pentru munca sa de poet doar în cercul foștilor săi conaționali din exil. Stamatu este apostrofat în *Concepte*

²⁴ Windisch-Middendorf, Renate. *Der Mann ohne Vaterland. Hans Bergel, Leben und Werk*. Cluj-Napoca: Zentrum für Siebenbürgische Studien der Rumänischen Akademie, 2009, pp. 25-36.

²⁵ Sebastian, Mihail. *Seit zweitausend Jahren. Roman*. (tradus de) Daniel Rhein, Paderborn: Igel Verlag Literatur, 1997.

²⁶ Popescu, Titus. *Poetul Horia Stamatu*. München, 1993.

de bază²⁷ ca "cel mai important autor al exilului românesc" după 1945. Nu pot evalua cât de cunoscut a devenit în România. Tot ceea ce ne rămâne sunt operele sale enumerate de Voia, publicate încă în România, înaintea exilului său (Voia, p. 227). Popescu îl caracterizase pe Stamatu ca fiind "solitar", ceea ce corespunde și amintirii pe care o am și eu: putea fi văzut mai des singur pe străzile din Freiburg, unde eu nu l-am abordat din păcate niciodată. Desigur Popescu s-a referit prin solitar la alt ceva, nu la o impresie exterioară, poate aceasta a fost totuși simptomatică pentru recepția poetică a lui Stamatu în afara patriei sale.

Mai rămâne, în final, trimiterea lui Voia la cercetările lui Stamatu "Lucian Blaga, poet al 'misterului'" și "Opera poetică a lui Lucian Blaga" (Voia, p. 227; titlul este oare traducerea lui Voia?) însă în special întrebarea, în ce măsură acestea, fiind traduse în germană ar putea totuși trezi interesul pentru Blaga? Cităm din laudatio lui Voia dedicat lui Horia Stamatu: "... Stamatu pornește de la disocierea între tendința de bază a științei, aceea de a ucide misterul, de a distruge emoția în fața a ceea ce este neînțeles, și tendința poeziei de a trezi emoția în fața misterului. Luminii pasive a fizicienilor, cum i-a numit Nietzsche pe filosofii timpului său, Blaga îi opune, scrie Stamatu, lumina care potențează misterul lumii. La autorul *Poemelor luminii*, el remarcă un "realism inversat", adică un realism "care arde emoția și ajunge prin asta la dezumanizare, fără să adauge ceva cunoașterii", căruia poetul îi opune "vraja nepătrunsului ascuns". De aici poziția specială a lui Blaga în ansamblul liricii moderne, poetul modern "în opoziție cu tendința modernă de a exclude misterul ca substrat al lumii." (p. 229) Autorul nostru oferă aici, în calitate de cunoscător al lui Blaga și critic literar notabil, indubitabil o semnificație compactă și amplă – recenzentul trebuie să insiste – care ar putea fi aprobată, cel mult din partea cunoscătorilor inițiați ai lui Blaga, nu însă și a cititorului german. Acesta ar putea găsi un acces la Blaga doar prin intermediul unei traduceri. Este din nou însuși autorul nostru, care întreabă conjurând, oare cine cunoaște "spațiul mioritic" blagian (în afara României), după balada populară românească *Miorița*?

Cel puțin Claudio Magris a dedicat acestei povestiri mitologice în Dunărea sa o scurtă semnificație, în mod probabil a căpătat un oarecare nivel de cunoaștere prin Mircea Eliade și traducerile sale în limba Germană. Indiferent de acest lucru Voia consideră adaptarea lui Blaga (1936) a vechii drame pastorale din Carpații din România ca fiind "anticipația genială a actualelor eforturi ecologiste, regionale, etno pluraliste și de morfologie a culturii." (p. 232).

Vom întrerupe descrierile lui Voia (p. 231) prin trimiterea sa la comentariile lui Hans Bergel vizavi de traducerea lui Faust a lui Blaga (din 1978) și Gerd-Klaus Kaltenbrunner, cu titlul ușor patetic pentru gusturile germane – *O botează-mă cu pământ...*, *Sufletul României în oglinda poeziei lui Blaga*, 1990: nu ar trebui să suprasolicităm predicatul translatologic menționat de 'congenial'. Cu referire la traducerea din Faust menționată aici, plasată în concurență cu o traducere mai recentă a lui Ștefan Doinaș, se reflectă în mod indubitabil valabilitatea neîngrădită. Ceea ce privește (posibila) influență germană asupra filosofiei bligiene (Voia trimite la p. 232 la o vastă operă filosofică "Trilogia cunoașterii/ culturii/ valorilor"), Andra Bruciu a plasat această bănuială pe un fundament asigurat, în disertația sa din 2006, apărută la București: *Lucian Blaga. Reflexe germane la filosofia culturii* (citată de Voia la p. 231). Însă nici această latură a creației bligiene nu va intra în discuție atât de rapid în comparatistica germană – desigur o "tristețe metafizică", precum numește însuși autorul unul din ciclurile sale de poezii.

În ceea ce privește scriitorul Bergel, născut în Râșnov/Rosenau, Transilvania, care datorită romanului său cuprinzător poate fi numit realmente un drumeț între cele două spații culturale și lingvistice Germania și România²⁸, Voia a plasat cele mai importante pietre de hotar pe acest drum. Selecția exemplificativă de persoane și opere din acest capitol este supusă gustului subiectiv, astfel încât nu poate fi criticată din cauza nerespectării bogatei înfățișări a lui Voia. Datorită stilului

²⁷ Behrung, Eva/ Kliems, Alfrun/ Trepte, Hans Christian (edd.). *Grundbegriffe und Autoren ostmitteleuropäischer Exilliteraturen 1945-1989*. Stuttgart: Franz Steiner, 2004.

²⁸ A se compara Windisch-Middendorf, Renate, *op.cit.*; Balogh, András. *Studien zur deutschen Literatur Südosteuropas*. Cluj-Napoca: Universitätsverlag / Heidelberg: Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, 2006. (Klausenburger Beiträge zur Germanistik, vol. 3), p. 192.

caracteristic literar-exegetic necunoscut cititorului german al discursului elogios pe care Voia l-a dedicat lui Stamatu, rămâne totuși deschis în ce măsură ar putea fi trezit prin acesta interesul față de poezia blagiană. Aceste îndoieli nu reduc însă propria noastră apreciere a poeziei bliagene.

Prin descrierea "Seminarului de Romanistică și a catedrei de română" de la Universitatea din Freiburg, Voia a reușit să ofere o frumoasă privire retrospectivă asupra unei perioade academice petrecute la Freiburg (p. 217 ff). În perioada în care Voia a aplicat împreună cu alți colegi ai săi la lectoratul devenit vacant, nu au fost necesare discuții mai ample cu privire la selecția candidatului, tocmai datorită contactului existent de mai mult timp între Freiburg și Cluj-Napoca. Conducerea de atunci a seminarului l-a invitat pe Vasile Voia în calitate de lector, unde acesta și-a desfășurat activitatea spre cea mai mare satisfacție a seminarului între 1995-1997. Pe lângă lectorii (de limbă maternă) pentru franceză, italiană, spaniolă și portugheză, a contribuit la competența lingvistică a studenților de romanistică în disciplina sa. El a urmat astfel drumul, pe care l-a apucat deja predecesorul său din acest lectorat, Paul Miron, după 1964. Potrivit cunoștințelor mele acest lectorat de română – unul din puținele care a mai rămas la seminariile romanice germane – funcționează încă și în ziua de azi; o rază de speranță într-un anumit timp, deoarece birocrăția din domeniul culturii a Landurilor Federale individuale nu mai consideră necesară, cu excepția francezei, să mai finanțeze un lectorat din propriul buget și pentru restul limbilor literare romanice. De acest lucru trebuie azi să se ocupe singure landurile respective. O excepție o reprezintă limba spaniolă, unde asaltul studenților de romanistică abia mai poate fi acoperit de cadrele didactice (o creștere, care în Germania nu se datorează birocrăției culturale).

În privirea retrospectivă fondată prin nenumărate notițe, Voia nu uită prezentarea unor proiecte științifice remarcabile, care au putut fi realizate în cursul anilor sub conducerea lui Paul Miron / Elsa Lüder:

- (a) Ediția începută în colaborare cu Universitatea Iași din anul 1973 (după încheierea unui contract de cooperare între cele două universități) a impozantei serii a *Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia de la 1688* (1986 - ; Pars 7, 2009);
- (b) Reeditarea *Dicționarului român-german* a lui H. Tiktin: *Rumänisch-deutsches Wörterbuch, I-III*, Harrassowitz, Wiesbaden - Freiburg, 1986-1989 (edd. Paul Miron / Elsa Lüder); Tiktin³, Wiesbaden / Cluj-Napoca, 2000-2005;
- (c) Continuarea celebrei reviste de la Cluj, înființate de Sextil Pușcariu în 1922, *Dacoromania. Anuar pentru latinitatea estică*, Freiburg: Alber, vol. 1.1973 - 8.1991 (se continuă azi la Cluj, la "Institutul Sextil Pușcariu").

Un alt jalon al Seminarului de Romanistică l-a reprezentat înființarea "Uniunii pentru limba și cultura aromână" (Freiburg i. Br., e.V.), care a editat sub conducerea președintelui, prosq. Vasile Barba (deced. 2006) revista "Zborlu a nostru" ("Cuvântul nostru", care urmează a fi continuată azi în România). "Uniunea" s-a aflat de asemenea în colaborare strânsă cu seminarul, sub conducerea profesorului Gauger; înființarea uniunii a intervenit după șederea lui Voia în Freiburg; din perspectiva sa comparativ-germanistică nu ar fi avut însemnătate – în general o formidabilă poveste de succes în colaborarea romanistică între Freiburg și România, căreia Voia îi dedică un elogiu. În acest fel strada *Uhlandstraße* din Freiburg a rămas locul de întâlnire a românilor 'fără patrie', mai puțin a nenumăraților sași din Freiburg, care într-o vreme trăiau în Transilvania, și se mai simțeau atașați, adesea copleșiți de nostalgie, de vechea patrie. Amploarea grupului de români din exil varia desigur. Cetățenii români s-au încumetat mai rar în bibliotecă înainte de 1989. Despre motive nu trebuie să discutăm. Astfel a rămas pentru noi, restrânsul grup de româniști din Freiburg sau de istorici din jurul profesorului Schramm, participarea la prelegerile de la bibliotecă și vizitele oficiale ale colegilor de specialitate din România, timp de mai mulți ani, singura posibilitate de a primi informații despre România, atâta timp cât nu găseam ocazia să le obținem personal în țară.

Această bibliotecă era un loc de muncă liniștit, aflat în centrul orașului; cărțile care nu erau disponibile la seminarul de romanistică puteau fi consultate. Amintesc în mod exemplar din comorile culturii scrise și enumerate selectiv de Voia, *Letopisețul* lui Miron Costin, *Ceaslovul* tipărit la Mănăstirea Neamțului sau *Hronicul* lui Gheorghe Șincai, accesibile chiar și în România

Socialistă prin noi ediții (cu amprentă diplomatică și copii fotomecanice) și comentarii filologice excelente. La selecția acestora s-a aflat în prim plan, în mod evident, integrarea tematică în șabloanele contemporane ale ideologiilor politice cu privire la originile românilor, a unității lor populare și a drepturilor lor politico-sociale pe teritoriul de azi al statului, toate aceste căpătând o importanță esențial istorică și socială, atâta timp cât nu s-a abuzat de ele – precum se practicase mult timp – pentru a fortifica ideologia și doctrina statului.

Revenim la Vasile Voia, care vizează prin această trimitere comorile bibliofile ale bibliotecii din Freiburg, funcția laudabilă a unei păstrătoare a patrimoniului cultural național, în afara României comuniste. Oare acest stat nu contribuise prin pedepsele draconice date în situația nerespectării legilor privind păstrarea patrimoniului național în țară, însuși la salvarea bunurilor culturale naționale? Nu au fost salvate nenumărate icoane pe sticlă sau picturi de vânzarea lor în vest? Desigur, noi în calitate de persoane externe, ne putem explica doar foarte greu diferența între mulțumirea rezultată din posesia materială, din dispunerea de asemenea obiecte și din lipsa de libertate intelectuală și mentală, ceea ce s-a perceput în vest, după 1945, adesea fără a reflecta asupra acestei chestiuni, ca fiind drepturi personale necontestabile.

După 1989, odată cu revoluția politică, rolul acordat inițial de centrele germane Bibliotecii Române din Freiburg nu se mai suprapunea cu cel al unui antagonist cultural și politic al României comuniste. Deja după reluarea relațiilor diplomatice cu Republica Federală, în anul 1967, devenise pentru politica culturală română în contact cu străinătatea o vatră a propagandei dușmănoase de exil iar pe plan diplomatic, abia mai putea fi susținută din partea oficială germană sub premisa cultural-politică. În acest fel politica externă germană care era, la rândul său, împovărată cu prelucrarea schimbărilor proprii în plan intern, trebuia să ia în considerare după 1989 și căderea regimului comunist în România. În consecință, evenimentele politice – 'istoria' – au sustras nu neapărat dușmanii din afară sau chiar conspirațiile întunecate (care sunt invocate cu drag și în România) ale *Bibliotecii Române*, ci dreptul moral de a se putea reprezenta în continuare în străinătate drept păstrătoare a culturii române.

Statutul cultural-politic devenit fragil al bibliotecii s-a înrăutățit semnificativ deja la începutul anilor 1980 datorită tensiunilor neclarificate din punct de vedere juristic cu autoritățile Landului Stuttgart, responsabile pentru finanțarea bibliotecii. Licitația publică ordonată de Stuttgart în vederea reocupării postului de director a eșuat din cauza conflictelor interne – atâta timp cât acest lucru putea fi conchis din informațiile ieșite în afară – datorită însuși percepțiilor contradictorii din cercurile românilor din exil cu privire la conducerea ulterioară a bibliotecii. Oare un german, respectiv o persoană născută la Freiburg, cu suficientă empatie pentru pătrunderea în sufletul emigrantului român, ar fi aplicat realmente la postul bine dotat (dacă nu mă înșel, era un așa numit post A-13)? În măsura în care sunt informat nu a intervenit un acord cu landul, nici eu nu știu din ce mijloace poate biblioteca să se finanțeze în zilele noastre. În mod probabil propunerea venită din rândul istoricilor și a romaniștilor din Freiburg, de a comasa biblioteca și angajații săi cu universitatea, ar fi putut oferi o soluție pentru continuitatea acesteia, sub aceeași premisă oficială. În acest caz ar fi intrat sub supervizare germană – o condiție care ar fi reprezentat în mod evident pentru partea română o postură inacceptabilă (cu privire la istoria bibliotecii a se compara Fassel²⁹, respectiv trimiterea lui Voia p. 216, obs. 279).

Eu însumi nu am mai vizitat biblioteca de mai mulți ani. Se pare că din vechiul ei rol al unui păstrător de cultură, în ciuda tuturor eforturilor științifice laudabile ale angajaților săi ea îndeplinește acum rolul unei biblioteci speciale pentru un cerc restrâns de romaniști, istorici, folcloriști sau filosofi ai culturii. Amintim și de biblioteca privată amplă, pe care marele filolog italian Gino Lupi, unul din cei mai buni cunoscători străini ai românescului, a lăsat-o moștenire *Bibliotecii Române* (mai multe pe această temă Fassel / Windisch³⁰). Dacă și după 1989 mai merg

²⁹ Fassel, Horst. "Ein Jubiläum. 35 Jahre Rumänisches Forschungsinstitut und Rumänische Bibliothek in Freiburg.", în: Beiträge zur deutschen Kultur (Jg. 1. 1984) Nr. 2, pp. 93-95.

³⁰ Fassel, Luminița / Windisch, Rudolf (edd.). *Gino Lupi, Romania antica e moderna. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte und Kultur Rumäniens*. Veitshöchheim, 1994.

români tocmai acolo, pentru a-și apăra biblioteca, odinioară 'vatră' a culturii lor în străinătate, se sustrage cunoștințelor mele.

Din partea oficialităților din România se pare că până în prezent nu există contacte cu biblioteca și desigur nici sprijinul financiar necesar. În acest mod Vasile Voia (p. 217) încheie acest capitol cu indignare remarcabilă cu privire la politica culturală română după 1989, punând în pagină următorul reproș: "Trebuie să spunem că nici după decembrie 1989 statul român n-a întreprins, după informația noastră, nimic concret, în scopul sprijinirii materiale și morale a acestei instituții, că Ambasada României din Bonn a ezitat să se intereseze, să încurajeze și poate chiar să finanțeze Casa Culturală Română din Freiburg."

Și ce mai ține de Freiburg – în afară de râulețul *Dreisam*, *Universität*, *Feldberg* sau *Kaiserstuhl*? În ultimul său articol "Martin Heidegger: Proiectul filosofic și implicația politică." (p. 235 sqs.) Voia a întreprins încercarea îndrăzneată din perspectiva unui străin, ba mai mult, din perspectiva unui filolog, să clarifice pentru persoane externe discuția care a izbucnit de repetate ori pe tema poziției politice a lui Heidegger în timpul rectoratului său sub regim nazist. Voia reușește printr-o selecție țintită o evaluare nepărtinitoare a nenumăratelor contribuții germane și prin acest lucru o reprezentare inteligibilă a haosului politic, mult prea omenesc, a acelor ani. Trebuia Vasile Voia să abordeze această temă, doar pentru că ține de trecutul orașului Freiburg? Dincolo de retorica simplă trebuie să îi mulțumim că a creionat prin expunerile sale dincolo de poziția principală filosofică a lui Heidegger, drumurile întortocheate ale depășirii trecutului german pentru un public românesc. Faptul că acest drum nu a fost mereu simplu nici în Freiburgul liberal, a arătat și refuzul îndărătnic al orașului, a filosofului și matematicianului Edmund Husserl, la care Heidegger a participat și la prelegeri de matematică, comemorat cu un panou pe fosta sa locuință din Schöneckstraße. Nu a existat și un alt oraș universitar german mare, care trebuia, la rândul său, să cugete mult timp dacă ar putea prelua numele marelui său poet Heinrich Heine, foarte recunoscut în străinătate?

În final dezideratul obligatoriu: ar fi de dorit ca această carte a lui Voia să găsească un traducător, tocmai pentru ca și locuitorii din Freiburg, pe care el însuși i-a menționat, atâta timp cât ei se mai află printre noi, în special tinerii germaniști și romaniști, pot străbate bilingva cale filosofico-literară de la Cluj-Napoca la Freiburg și înapoi – fie cu sprijinul literaturii. Pentru Freiburg, cât și pentru Cluj este valabil un lucru: *Lung e drumul Clujului, doar mai lung al dorului.* (tradus de Ilea, Melanie)

